

Останнім часом світові лідери та керівники міжнародних організацій наголошують на необхідності посилення роботи антикорупційних інституцій, а також посилення захисту їх працівників та викривачів корупції, незалежно від того чи така діяльність здійснюється у рамках кримінального процесуального законодавства, адміністративного процесуального законодавства чи під час дисциплінарних проваджень.

Отже головним завданням держави крім посилення спроможності державних органів, відповідальних за запобігання, виявлення і протидію корупції, залишається захист прав та законних інтересів громадян, незалежно від того чи є вони працівниками цих державних органів, чи надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, чи взагалі в запобіганні і протидії будь-яким правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 груд. 2009 р. № 1422.

4. Питання запобігання та виявлення корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 верес. 2013 р. № 706.

5. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації антикорупційної реформи : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2017 р. № 448.

Кваша Оксана Олександрівна,
провідний науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, доктор юридичних
наук, професор;

Резнік Ярослав Анатолійович,
аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

КОРУПЦІЯ ЯК ЗЛОЧИННА ЗМОВА

Законодавцем України перманентно вносяться зміни до кримінально-правових норм в частині відповідальності за корупційні злочини, при цьому такі зміни часто є хаотичними та безсистемними. Тому справедливо вітчизняні вчені відзначають, що незліченні вади,

яких припустилися у розділі XVII Особливої частини КК України та в інших розділах, по яких «розкидані» склади корупційних злочинів, є постійною темою розмов на усіх наукових форумах, де хоча б зачіпаються проблеми корупції [11, с. 246]. Корупція на сьогодні є загрозою для існування багатьох суспільних інститутів. Тому не зменшується науковий інтерес до з'ясування кримінально-правових ознак корупції. Корупційні злочини завжди умисні, і майже будь-який із умисних злочинів, передбачених в Особливій частині КК України, може бути вчинено у співучасті. Окремі форми співучасті часто зазначено як кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі, а в певних випадках – як конститутивні ознаки складу злочину. У сучасних умовах збільшується кількість злочинів, що можуть вчинятися лише як групові, коли об'єктивна сторона складу злочину вимагає діяльності двох і більше осіб. У кримінально-правовій літературі такі випадки дістали назву «*необхідної співучасті*».

Не всі корупційні злочини характеризуються імперативною спільністю, водночас є ті, що можуть бути вчинені лише за змовою між двома або більше суб'єктами. Насамперед, це, за термінологією М. І. Мельника, «класичний приклад безумовно корупційних злочинів» – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) [4, с. 453].

Мова йде згідно чинній редакції статей 368, 369 КК України про надання неправомірної вигоди і одержання неправомірної вигоди (до 18 квітня 2013 року – «хабарництво»). Уже у 1948 році О. А. Герцензон отримання і давання хабара називав необхідною співучастю [5, с. 360]. Давання хабара визначалось особливим випадком співучасті в одержанні хабара, виділений законодавцем в окремий склад злочину з огляду на важливість і необхідність такої співучасті (О.Б. Сахаров, О. Я. Светлов, Б. В. Волженкін). І сучасні українські вчені притримуються такої позиції: «одержання хабара неможливе без його давання і навпаки» [1, с. 22].

Взаємодія і спільність дій співучасників за своїм змістом унеможливають односторонній зв'язок між ними. Односторонній зв'язок означає відсутність навіть мінімальної змови на спільну злочинну діяльність і, отже, відсутність співучасті. Поняття «необхідна співучасть» доволі точно відображає сутність і специфіку заподіяння шкоди об'єкту посягання, яке можливе лише за змовою спільно діючих суб'єктів. Під необхідною співучастю слід розуміти спільну умисну участь декількох суб'єктів злочину, *змова* яких є обов'язковою для вчинення певного умисного злочину. Більшість корупційних злочинів можна характеризувати як кримінальну/злочинну змову. Більше того, корупція як соціальне явище пов'язана з багатьма соціальними процесами, у тому числі криміногенними, – спостерігаються наявність зв'язку корупції з організованою злочинністю та процес зрощення

організованих злочинних угруповань з представниками влади [9, с. 22]. Крім того, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 зазначено, що «ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації може бути встановлення *корупційних зв'язків* в органах влади...».

Як показало ознайомлення з реальними корупційними схемами, які використовуються в Україні, більшість із них потребує широкого кола учасників, які діють систематично та мають ієрархію, яка визначає конфігурацію розподілу результатів корупційних злочинів [8, с. 159]. Інший український правознавець Г. П. Жаровська, визначаючи поняття транснаціональної злочинної організації, відмічає її зв'язок з владними та правоохоронними структурами на рівні простих корупційних схем. Корупція є однією з найбільш розвинених і масштабних форм криміналізації транснаціональних злочинних економічних відносин [6, с. 161]. У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності статті міститься стаття 8 «Криміналізація корупції» [7].

Вітчизняні науковці у своїх дисертаційних дослідженнях, присвячених протидії корупції, цитують вислів нобелівського лауреата доктора О. А. Санчеса: «*Корупція – таємна змова між державними службовцями і бізнесменами для досягнення протизаконних та аморальних переваг*» [10, с. 55–58; 2, с. 37; 3, с. 64] (*Курсив наш. – О.К., Я.Р.*).

У науковій літературі вчені, розглядаючи проблему неефективності у протидії корупції в Україні, застосовують поняття «інтуїтивна змова», коли йдеться про особливий соціальний механізм, що породжений особливостями суспільного устрою, а також людської психіки [2, с. 75]. На наш погляд, стосовно корупції як виду злочинної діяльності слід говорити про «іманентну змову», тобто змову, яка властива природі самого цього явища, внутрішньо йому притаманна.

Тобто слід узагальнити такий висновок: не кожен корупційний злочин вимагає участі більше ніж однієї особи, проте корупція як соціально-правове явище та складова організованої (транснаціональної) злочинності іманентно (природно) має характер злочинної змови (іманентної змови). Одержання неправомірної вигоди від іншої особи є необхідною співучастю у широкому розумінні. Такі дії можуть бути вчинені лише за наявності *змови*, двостороннього суб'єктивного зв'язку між особами. Більшості фактів корупції властиве поєднання спільних дій кількох осіб та необхідний рольовий розподіл, на кшталт «класичного» прояву корупції, коли одержання неправомірної вигоди службовою особою може мати місце лише за умови її надання (пропозиції, обіцянки) іншою особою, а надання неправомірної вигоди передбачає її одержання службовою особою.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Кримінальна відповідальність за одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 7 (59). С. 22–28.
2. Береза О. Д. Державна антикорупційна політика: сутність та особливості реалізації в постіндустріальному суспільстві : дис. ... канд. наук з держ. управління. Київ, 2016. 218 с.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 479 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. Т. 17 : Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова) [та ін.]. 1064 с.
5. Герцензон А.А. Уголовное право. Общая часть : учеб. пособие. М. : РИО ВЮА, 1948. 496 с.
6. Жаровська Г. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. 568 с.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
8. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні. Одеса, 2018. 532 с.
9. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 260 с.
10. Оскар А. С. Анализ коррупции в различных странах. *Следователь*. 2006. № 10. С. 55–58.
11. Ярмиш Н. М. Вплив недоліків закону на практику застосування «антикорупційних» статей кримінального кодексу України. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 246–251.